

17.81x21.62	1/2	עמוד 22	ישראל היום! - השבוע	20/11/2020	75197756-7
מאגנט - הוצאת ספרי - 25910					

משיח מודרני

הביוגרפיה על גרשם שלום, גדול חוקרי היהדות והקבלה, משרטטת דמות עתירת סתירות של אינטלקטואל מוחצן • חייו האישיים זלגו למחקריו על התנועה השבתאית ועל הציונות, מה שהפכו לאישיות מסקרנת וחתרנית

יוסי ביילין

כשלמדתי קבלה, לפני כחמישה עשורים, גרשם שלום נתפס בעינינו כשכינה בכבודה ובעצמה. ספרו של דוד ביאל הופך את דמותו לבשר ודם, אבל מותיר אותה כאדם משכמו ומעלה, בעל אינטלקט נדיר ועם חסרונות אנושיים. זהו ספר מרתק על אדם מרתק בשלושה ממדים: סיפור חייו, תפיסתו האקדמית ומעורבותו הציבורית.

שלום נחשף לציונות בנעוריו, התלהב ממנה ונותר ציוני כל חייו. שנים מעטות אחר כך נחשף לתנועה השבתאית, הסתקרן להכירה טוב יותר והפך אותה למוקד עבודתו האקדמית, אך מעולם לא ראה עצמו מזוהה איתה. הוא התרשם משאיפתם של השבתאים לגאולה לאומית, ומהי תמרדותם כנגד עולם מתפורר.

בעיני שלום, השבתאות היתה האירוע החשוב ביותר שהתרחש בתולדות היהדות עד ראשית העידן המודרני, משום שהיא ערערה על האמונה המסורתית ומשום דברך

תה במיסטיקה הקדומה. המיסטיקה, בעיניו, היא מאמץ לשוב לחוויה האלוהית שטושטשה על ידי חוקים ומיסוד; לדעתו, סללה השבתאות את הדרך לחילוניות ולהתנערות מן הדת המסורתית, אלא שהמס" תורין האפוקליפטי לא ניתן לריסון, והוא הוביל את התנועה להת" רסקות שבאה לידי ביטוי בהיאחזות ברעיון המשיחי. מצד אחד ראה בשבתאות סוג של הקדמה לציונות. מצד שני - כל אימת שנתקל בתופעות של משיחיות, הזהיר מפני התרסקות דומה. כך עשה מול קריעת כרטיס הציר לקונגרס הציוני על ידי ז'בוטינסקי ב-1931, וכך - בהתייחסו למתנחלים בשטחים.

הוא המציא לעצמו את השם גרשם שלום, אך נולד כגרהארד שולם, דור שלישי למשפחה יהודית חילונית בברלין, שעסקה בענף הדפוס. בבית המשפחה הוצב עץ אשוח בחג המולה, וגם ביום כיפור איש לא צם בו.

שלום היה גבוה, רזה ובעל אוזניים גדולות במיוחד. מקורביו תיארוהו כשתלטן, בעל ביטחון עצמי מופרז, מוחצן, חצוף ודברן בלתי נלאה. הוא היה מפונק, מצחיק מאוד ושנון. תקופה מסוימת הוא כתב על עצמו, ביומנו, כי הוא המשיח. אחר כך הוא חוזר בו מכך. ניכרו בו, מנעוריו, סימנים של מניה דפרסיה, ועל רקע סיי רובו לשרת בצבא גרמניה במלחמת העולם הראשונה מצא עצמו פעמים אחדות מאושפז בבתי חולים לחולי נפש, עד שזכה בפטור מן השירות.

הוא הושעה מבית ספרו בגלל התנגדותו הפעילה למל" חמת העולם ולהשתתפות גרמניה במלחמה זו, ואילו אביו, הפטריוט הגרמני, גירש אותו מן הבית כאשר קיבל פטור מן הצבא, והאשימו בחוסר רגש לאומי וביוהרה.

חנה ארנדט תיארה אותו במכתב לידיה, כשכבר היה קשיש: "ביסודו של דבר, זה מה שהוא חושב: ישראל היא מרכז העולם; ירושלים היא מרכז ישראל; האוניברסיטה היא מרכז ירושלים; שלום הוא מרכז האוניברסיטה".

כנעה, הוקסס מ"דברי ימי ישראל" של צבי גרץ, והחל ללמוד עברית כדי לקרוא ספרים נוספים על היהדות ועל אנטישמיות. הוא החל לשמור מצוות, התאהב בנערה דתייה, ובשנת 1914, בהיותו בן 17, הצטרף איתה לסניף "אגודת ישראל" בברלין. לא חלף זמן רב והוא עזב את הנערה, את הסניף ואת שמירת המצוות.

בשנות ה-20 לחייו מצא עצמו מאוהב פעמים רבות. בדרך כלל היו מושאי אהבתו צעירות יהודיות, והוא הרבה לשלוח להן שירי אהבה שמחבר הביוגרפיה שלו לא מצאם מתאימים לדפוס. בארץ נישא פעמיים, והיה חשוק ילדים.

באוניברסיטת מינכן הוא לומד לקראת תואר שלישי במדעי היהדות, ועבודת הדוקטורט שלו מתמקדת ב"ספר הבהיר", יצירה מוקדמת בקבלת ימי הביניים. הוא לומד פילוסופיה, פסיכולוגיה, מתמטיקה, ערבית, עברית, ארמית, סורית ויוונית, ואביו כותב לו שזהו בזבוז אנרגיה משווע, וקורא לו לעמוד על הקרקע.

17.51x21.24	2/2	עמוד 23	ישראל היום! - השבוע	20/11/2020	75197757-8
מאגנט - הוצאת ספרי - 25910					

צילום: אמקו, באדיבות האוניברסיטה העברית

ציונות שהתמקדה בחזרת היהודים לארץ ישראל, ולא דווקא במדינה יהודית. שלום בחדרו באוניברסיטה העברית

מסגרת חיים שוויונית ליהודים ולערכים. הוא ראה בלאומנות ימ-נית את כישלונה של הציונות, אבל בשנים הבאות עבר תהליך של פרגמנטיזציה, תמך בהצעת החלוקה של ועדת פיל ב-1937 ובתוכנית החלוקה של האו"ם, והתפעם מהקמת המדינה, אף כי חשש פן תתמקד ישראל בביטחון ולא בחידוש התרבות היהודית. אחרי מלחמת ששת הימים חתם על עצומה המצדיקה את המלחמה אך מתנגדת לסיפוח השטחים שנכבשו, והופיע בהרצאות בעולם להסביר את ההכרח במלחמה. הוא נותר מודאג, וקבע כי "הציונות אינה תנועה משיחית, אך היא שואבת אנרגיה מן המסורת המשיחית, והיא עלולה ליפול אל התהום שאליה נפלה השבתאות, ולהחריב את כל אשר ביקשה ליצור".

ספרו של ביאל הוא מעט המחזיק את המרובה. הוא איננו נופל בשבי גיבורו, אך מעניק לו את מקומו הראוי בהיסטוריה, קריא מאוד וראוי מאוד לקריאה. ●

גרשם שלום / דוד ביאל

מאנגלית: אמוץ גלעד; מאגנט, 203 עמ'

ב-1923 הוא זוכה בדוקטורט, ועולה ארצה (עם 1,709 ספרים), מתוך אמונה שלמה בכך שהיהודים, שחיו אלפי שנים "מחוץ להיסטוריה", יכולים לחזור להיסטוריה רק בארץ ישראל, ומתקבל, על ידי פרופ' הוגו ברגמן, לתפקיד ראש החטיבה העברית בספרייה הלאומית בירושלים. שנתיים אחר כך, עם הקמת האוניברסיטה העברית, הוא הופך לחבר הסגל היחיד בחוג לפילוסופיה.

במשך עשרות שנים נחשב לאיש המשפיע ביותר באוניברסיטה, שהיתה מרכז חייו. שם היו מאבקיו הקשים ביותר (בעיקר נגד פרופ' יוסף קלוזנר, שאותו האשים בלאומנות פופוליסטית, ושעי' ליו גבר בהצבעה על ראשות הפקולטה למדעי הרוח, ונגד פרופ' ברוך קורצווייל, שהאשים אותו בהזדהות עם התנועה השבתאית). אבל כשהוצע לו ב-1948 תפקיד נשיא האוניברסיטה הוא החליט לוותר על כך, וכתב ביומנו כי אין לו סבלנות לפטופטי סרק עם תורמים עשירים.

הציונות שלו התמקדה בחזרת היהודים לארץ ישראל, ולא דווקא במדינה יהודית. הוא היה ממקימי "ברית שלום", שביקשה להקים